

ความเป็นมาของปัญหา

การศึกษาวิจัยวิชาการในแขนงวิชามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ บางสาขาวิชาจำเป็นต้องค้นคว้าให้ละเอียดลึกซึ้งในเชิงสืบประวัติ ซึ่งเป็นการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารจึงจะได้ผลสมบูรณ์ โดยเฉพาะเมื่อศึกษาประวัติศาสตร์ซึ่งเป็น "...การเรียนรู้เกี่ยวกับอดีตของมนุษยชาติ ซึ่งรวมไปถึงพฤติกรรม วิวัฒนาการ และเหตุการณ์ต่าง ๆ อันเกิดจากการกระทำของมนุษย์ในอดีตที่ผ่านมา..."¹ การที่มนุษย์จำเป็นต้องศึกษาถึงอดีตของตนเพราะ

...มนุษย์มีสามัญสำนึกที่พยายามจะบันทึกประสบการณ์ของตนอยู่เสมอ และความพยายามดังกล่าว เป็นรากฐานสำคัญที่ก่อให้เกิดวิชา "ประวัติศาสตร์" ซึ่งเป็นรากฐานการศึกษาทางคานวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในปัจจุบัน ประสบการณ์ของมนุษย์นั้น นอกจากจะเป็นความรู้ที่สำคัญยิ่งยวดแล้ว ยังเป็นบทเรียนที่มีค่าต่อมนุษย์ในสังคม ช่วยให้สังคมมนุษย์มีวิวัฒนาการตามแนวทางอันเหมาะสม และยังช่วยรักษาความต่อเนื่อง (Continuity) ระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ประวัติศาสตร์มีจุดเริ่มต้นจากการที่มนุษย์ตระหนักถึงความสำคัญของความต่อเนื่องในความเป็นมาของตน และของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตน ประวัติศาสตร์จึงเป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากธรรมชาติและวิวัฒนาการของมนุษย์ ประวัติศาสตร์กับมนุษยชาติจึงเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้...²

¹"บทบรรณาธิการ," วารสารสังคมศาสตร์, 9 (ตุลาคม, 2515), (ไม่ปรากฏเลขหน้า).

²สืบแสง พรหมบุญ, "ปรัชญาประวัติศาสตร์," วารสารสังคมศาสตร์, 9 (ตุลาคม, 2515), 1.

ควยเหตุผลดังกล่าว ทุก ๆ ประเทศจึงได้พยายามที่จะศึกษาถึงอดีตของตนอย่างละเอียดลึกซึ้ง สำหรับประเทศไทยนั้นเป็นที่น่าเสียดายที่จนถึงบัดนี้เรายังไม่อาจทราบถึงประวัติความเป็นมาของชาติของเราอย่างสมบูรณ์เลย เรื่องราวของชนชาติไทยก่อนที่จะก่อตั้งเป็นอาณาจักรลานนาสุโขทัย และอยุธยาในราวพุทธศตวรรษที่ 18 นั้นเป็นที่รู้จักกันอย่างเลื่อนลอยมาก แม้แต่ระยะเวลาที่ก่อตั้งอาณาจักรทั้งสามก็ยังเป็นปัญหา เนื่องจากขาดเอกสารที่แน่นอนที่ให้ความรู้ในเรื่องเหล่านี้อย่างสมบูรณ์

ในช่วงเวลาของการก่อสร้างตัวเป็นชนชาติไทยเท่าที่ทราบกัน เริ่มตั้งแต่ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา เป็นเรื่องราวของอาณาจักรลานนา สุโขทัย และอยุธยา เท่านั้น ส่วนเหตุการณ์ก่อนหน้านั้นและที่มาของอาณาจักรทั้งสาม ก็รู้จักกันอย่างเลือนเนื่องจากการขาดเอกสาร ดังนั้น ในช่วงเวลาตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 จึงเป็นช่วงเวลาที่เกิดปัญหาแก่วงการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างมาก

หลักฐานเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทยที่กล่าวถึงเหตุการณ์ในช่วงเวลาดังกล่าวมีอยู่จำนวนหนึ่ง เป็นเหตุให้นักประวัติศาสตร์และผู้ใฝ่ใจคนควาประวัติศาสตร์ไทยต้องประสบความยากลำบากนานาประการ เพราะเหตุว่า เอกสารดังกล่าวมีลักษณะเป็นจารึกซึ่งจารึกด้วยอักษรหรือภาษาโบราณบ้าง เป็นพงศาวดารบ้าง เป็นตำนานบ้าง เป็นคำให้การหรือจดบันทึกจากคำบอกเล่าบ้าง เอกสารเหล่านี้และจารึกบางหลัก็มีทั้งข้อเท็จจริงและเรื่องเหลวไหลหรือผู้คิดลอกได้เพิ่มเติมขึ้นเอง เรื่องที่ปรากฏในตำนานหรือพงศาวดารนั้น บางเรื่องได้พบหลายส่วนซึ่งกล่าวถึงเรื่องราวเดียวกัน แต่เนื้อความรายละเอียดบางอย่างไม่ตรงกันบ้าง ศักราช เวลา นาม บุคคลและสถานที่คลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนกันไปบ้าง ความบางตอนในเอกสารเหล่านี้มีลักษณะ เป็นนิยายปรัมปราบ้าง เป็นนิยายพื้นบ้านประกอบด้วยอิทธิฤทธิ์และเรื่องที่ไม่น่าเชื่อบ้าง ความไม่ประติดประต่อกันบ้าง ความสับสนหรือมีความอันเขามาประปนบ้าง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การศึกษาเรื่องราวของชาติชาติไทยในอดีต ก็จำเป็นต้องศึกษาค้นคว้าจากเอกสารเหล่านี้ แม้ว่าเอกสารเหล่านี้จะมีทั้งความจริงบ้าง และเป็นนิยายปรัมปราหลักฐาน

สนับสนุนบ้างก็ตาม เมื่อยังไม่ปรากฏหลักฐานเอกสารที่มีคุณค่ายิ่งกว่า เอกสารเหล่านี้ ย่อมเป็นประโยชน์ในแง่ที่ว่า ได้บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ไว้ หรือบางเรื่องก็คล้าย ๆ กัน เล่ากันอยู่ในทางท้องถิ่น ก็อาจสืบสาวราวเรื่องถึงกันได้ หรืออาจจะสะท้อนความจริง แสดงถึงคุณค่าของความเชื่อถือ และคตินิยมของคนในสมัยก่อนได้ไม่มากนักน้อย แต่สิ่งสำคัญในการใช้หลักฐานจากเรื่องราวเหล่านี้ คือ ผู้ศึกษาจะต้องรู้จักแยกแยะข้อเท็จจริงด้วยตนเอง สิ่งที่ผมเสนอในเอกสารเหล่านี้ก็อีกประการหนึ่งก็คือ ในขณะที่เอกสารเล่มหนึ่งมีคุณค่าอยู่ในเรื่องราวอย่างหนึ่ง แต่เอกสารนั้นอาจมีคุณค่ามากในเรื่องราวอื่น ๆ ได้ ทั้งนี้การศึกษาประวัติศาสตร์จากเอกสารที่มีลักษณะดังกล่าวมานี้ จึงจำเป็นต้องประเมินค่าความในเอกสารแต่ละเรื่องเสียก่อนว่า ความตอนใดในเอกสารมีน้ำหนักและมีคุณค่าพอที่จะนำไปวิเคราะห์หรืออ้างอิงได้ในแง่ใดหรือความตอนใดในเอกสารเรื่องใด น่าเชื่อถือในเรื่องหนึ่งเรื่องใดมากกว่าที่กล่าวในเอกสารอื่นๆ ทั้งนี้เนื่องจาก

...มีบางครั้งเหมือนกันที่นักประวัติศาสตร์อาจจะขัดแย้งกันที่เครื่องมือ คือ หลักฐาน เช่น สูงสยในคุณค่าของหลักฐานที่ใช่เป็นตน เช่นเดียวกับที่นักดาราศาสตร์ เคยสงสัยในคุณค่าของกล้องโทรทรรศน์ในสมัยกลาง เพราะฉะนั้น นักประวัติศาสตร์ จึงจำเป็นต้องรู้อะไรเกี่ยวกับเครื่องมือ หรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ รู้จักวิธีใช่ ไม่ใช่ หมายความว่าอะไร อย่างไร แต่หมายความว่า รู้อะไรเกี่ยวกับเครื่องมือที่เป็นเครื่องมือ คีหรือเลว ควรเชื่อถือสักแค่ไหน เช่นเดียวกับที่นักเคมีต้องเรียนรู้อะไรเกี่ยวกับเครื่องมือของตน เรียนรู้อะไรที่คิดค้นไปว่า เครื่องมือชนิดใดคืออย่างไร วิธีเช่นนี้เรียกว่า หลักการวิจารณ์ประวัติศาสตร์ ผู้เขียนมีความเสียใจที่จะต้องกล่าวไว้ในที่นี้ ว่า นักประวัติศาสตร์ไทยเกือบจะไม่ใช้วิธีนี้ให้เป็นประโยชน์เลย และยอมเสียใจ หลักฐานทุกชิ้นที่ค้นพบ โดยไม่นำมาวัดคุณค่าของมันเสียก่อน...³

³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "ข้อคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย," สังคมศาสตร์
ปริทัศน์ฉบับประวัติศาสตร์ไทยตามทัศนะคติสมัยปัจจุบัน (ฉบับพิเศษ 3, 2509),

ในขณะที่การศึกษาคุณค่าประวัติศาสตร์ไทยในปัจจุบัน โดยมากมีลักษณะเป็นการศึกษา โดยปราศจากการประเมินค่าเนื้อหาของเอกสาร หรือเสมือนว่าได้มีการประเมินค่าแล้วบ้าง หรือหากว่ามีมีการประเมินค่าเอกสารแล้วแต่ก็ยังไม่สมบูรณ์ที่เกี่ยวนั้น วิธีการศึกษาและเรียบเรียงประวัติศาสตร์ของประเทศตะวันตกซึ่งเดิมมีลักษณะคล้ายกับวิธีการศึกษาของไทย ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่วิธีการศึกษาในแนวใหม่แล้วตั้งแต่ราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่อนักประวัติศาสตร์ชื่อ Niebuhr ได้เรียบเรียงประวัติศาสตร์ของอาณาจักรโรมันขึ้นใหม่ โดยเริ่มใช้หลักการวิจัย (Scientific research) คือ ได้ตรวจสอบประเมินค่าหลักฐานเอกสารทางประวัติศาสตร์ทั้งหมดที่นักประวัติศาสตร์รุ่นก่อน ๆ เคยใช้กันและเชื่อถือกันเสียก่อน แล้วจึงวิเคราะห์และเรียบเรียงหนังสือประวัติศาสตร์ขึ้น ด้วยหลักการวิจัยเช่นนี้ ยังผลให้เกิดงานวิจัยทางประวัติศาสตร์สืบเนื่องมาอีกมาก 4

ในการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทยนั้น นอกจากผู้ที่ศึกษามากจะมีไคว้คคุณค่าของหลักฐานเอกสารดังกล่าวมาแล้ว สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ไทยไม่สูงจะกาวหนาก็คือ

นักศึกษาประวัติศาสตร์ส่วนมากพึงใจแต่จะอ่านประวัติศาสตร์ที่หาอาจารย์เรียบเรียงไว้เรียบร้อยแล้ว โดยทานอาศัยหลักฐานเท่าที่มีอยู่ในสมัยที่ท่านเขียน...คงเหลือนักประวัติศาสตร์เพียงกลุ่มเล็ก ๆ ที่พยายามศึกษาหลักฐานดั้งเดิมอย่างพิถีพิเคราะห์ และค้นคว้าหาหลักฐานใหม่มาเพิ่มเติม...5

4 Helen E. Haines, Living With Books (2 nd. ed; New York : Columbia University Press, 1950), p. 279.

5 ประเสริฐ ๗ นคร, "การชำระประวัติศาสตร์สุโขทัย," ผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทยและเรื่องของเกลือ(ไม้)เค็ม (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2514), หน้า 33.

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่าปัญหาที่สำคัญประการแรกในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย คือ การเลือกใช้อเอกสาร และการวัดคุณค่าของเอกสารเหล่านั้น นอกจากนักประวัติศาสตร์หรือผู้ที่สนใจประวัติศาสตร์จะประสบปัญหานี้แล้ว นักวิชาการสาขาอื่น ๆ ที่ประสงค์จะศึกษาเรื่องราวของชนชาติไทยจากเอกสาร ก็ต้องประสบปัญหาเช่นเดียวกัน เนื่องจากต้องศึกษาจากเอกสารหาที่มีอยู่น้อย ดังนั้นบ่อยครั้งที่เคียวที่เคียวพบว่ามี นักวิชาการในสาขาอื่นบางท่านไม่ทราบว่าเอกสารใดเป็นเอกสารอันดับแรก (Primary source) หรือเอกสารอันดับรอง (Secondary source) ทางประวัติศาสตร์ และได้นำเอกสารที่ไม่มีคุณค่าเพียงพอไปใช้ศึกษาคนควา ทั้งนี้ การที่จะทราบว่าเอกสารใดเป็นเอกสารอันดับแรก หรือเป็นเอกสารอันดับรองในสาขาวิชาใด ๆ ก็ตาม เครื่องมือที่จะช่วยขงซึกคือ ประสบการณ์ในการวิจัย และความคุ้นเคยต่อเอกสารในสาขาวิชานั้น⁶ เมื่อนักวิชาการสาขาอื่นเลือกใช้อเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ไม่เหมาะสมเสียแล้ว ผลการศึกษาวิจัยย่อมจะไม่ถูกต้องเช่นกัน อันจะก่อให้เกิดความผิดพลาดในวงวิชาการขึ้นได้

เนื่องจากการศึกษาประวัติศาสตร์จำเป็นต้องค้นควาจากเอกสารจำนวนมาก และต้องเป็นเอกสารที่เชื่อถือได้ควย ดังนั้น ในฐานะที่ห้องสมุดเป็นแหล่งสะสมวิชาการนานาชนิด ในการให้บริการแก่บุคคลที่ประสงค์จะศึกษาประวัติศาสตร์ไทย ห้องสมุดประเภทต่าง ๆ คือ ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดประชาชน หอสมุดแห่งชาติ ตลอดจนห้องสมุดมหาวิทยาลัย และวิทยาลัยที่มีการเรียน การสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย จึงจำเป็นต้องจัดหาและเลือกสรร เอกสารในสาขาวิชาดังกล่าว เข้าไว้ในห้องสมุดให้เหมาะสมกับผู้ใช้บริการซึ่งมีหลายระดับ ทั้งนักเรียน นิสิตนักศึกษา ครูอาจารย์ ผู้เขียนประวัติศาสตร์ นักวิจัย ตลอดจนนักคนควา (Scholar) ชาวต่างประเทศ และในฐานะที่บรรณารักษ์มีหน้าที่โดยตรงในการให้บริการช่วยการคนควาวิจัย และให้บริการทางบรรณานุกรม บรรณารักษ์ จึงจำเป็นต้องคุ้นเคยกับเอกสารที่ให้ขอมูลทางประวัติศาสตร์ไทยในแต่ละสมัย และ

⁶Tyrus Hillway, Introduction to Research (2 nd ed ; Boston : Houghton Mifflin Company, 1964), p. 89.

ควรทราบถึงเนื้อหาสาระของเอกสาร ตลอดจนสามารถประเมินค่าเอกสารเหล่านั้นได้ เพื่อจะสามารถให้บริการในเรื่องการรวบรวมบรรณานุกรมเอกสารทางประวัติศาสตร์ บริการด้านนครชนี ตลอดจนบริการด้านจัดทำสาระสังเขปได้อย่างสมบูรณ์ หากบรรณารักษ์ไม่มีพื้นฐานการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ไทยมาก่อนแล้ว ย่อมจะประสบปัญหาในการเลือกเอกสาร เช่นเดียวกับผู้ใช้บริการเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ ผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์ซึ่งมีพื้นฐานการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ และได้ศึกษาทางสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ จึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องรวบรวมบรรณานุกรมและจัดทำสาระสังเขปเอกสารที่มีคุณค่าต่อการศึกษาคนควาประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งได้มีการจัดพิมพ์เผยแพร่แล้ว และที่นักประวัติศาสตร์ใช้เป็นหลักฐานในการค้นควาประวัติศาสตร์ไทยขึ้นไว้ เพื่อเป็นคู่มือสำหรับบรรณารักษ์ในการให้บริการตอบคำถาม และช่วยการค้นควาวิจัย และการให้บริการทางบรรณานุกรมแก่ผู้ใช้บริการอย่างรวดเร็ว และสมบูรณ์ที่สุด ส่วนผู้ที่ศึกษาประวัติศาสตร์และนักวิจัยก็จะได้ใช้แต่เอกสารที่มีคุณค่าจริง ๆ การรวบรวมบรรณานุกรมเอกสารทางประวัติศาสตร์ในลักษณะคล้ายกันนี้ มีประเทศอื่น ๆ ได้จัดทำแล้ว เป็นต้นว่า Josephus N. Larned ได้จัดทำบรรณานุกรมเอกสารทางประวัติศาสตร์อเมริกัน ชื่อ *The Literature of American History; A Bibliographical Guide*. The American Library Association ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ใน ค.ศ. 1902 บรรณานุกรมนี้มีประโยชน์ต่อการศึกษาอย่างมาก เพราะนอกจากจะให้รายชื่อเอกสารซึ่งเลือกสรรแล้ว ยังบอกเขตเนื้อหาสาระของเอกสาร และมีคำวิจารณ์สั้น ๆ ซึ่งจัดทำโดยผู้ทรงคุณวุฒิทางประวัติศาสตร์ด้วย⁷ การศึกษา

⁷ Gerald D. McDonald "American History", Bibliography: Current State and Future Trends. Edited by Robert B. Downs and Frances B. Jenkins (Urbana: University of Illinois Press, 1969), pp.383-4.

ประวัติศาสตร์สหภาพโซเวียตรัสเซีย L.Z. Fradkina ได้จัดพิมพ์บรรณานุกรม
 ประกอบบรรณนิทัศน์สังเขปของเอกสารทางประวัติศาสตร์ของสหภาพโซเวียต
 ชื่อ The History of the USSR; An Annotated List of Russian
 Bibliographies ซึ่งฉบับที่ Lenin Library and the Historical
 Library จัดพิมพ์ใน ค.ศ. 1966 นั้น เป็นฉบับพิมพ์แก้ไขและเพิ่มเติม เป็น
 ฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง ⁸ สำหรับการศึกษาระดับปริญญา John W. Hall ได้จัด
 ทำคู่มือสำหรับคนเอกสารอ้างอิง และเอกสารเพื่อการวิจัยเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่น ชื่อ
 Japanese History ; A Guide to Japanese Reference and Research
 Materials พิมพ์โดย University of Michigan Press
 ในค.ศ. 1954 เพื่อเป็นคู่มือสำหรับนักเรียน และนักศึกษา นอกจากนี้ Herchel
 Webb ยังได้จัดทำคู่มือ ชื่อ Research in Japanese Sources ; A
 Guide พิมพ์โดย Columbia University Press ในค.ศ. 1965 ⁹
 ส่วนการศึกษาระดับศาสตรบัณฑิตอื่น ๆ ก็มีคู่มือชื่อ Guide to Historical
 Literature ซึ่งจัดทำโดย The American Historical Association
 และพิมพ์เผยแพร่ใน ค.ศ. 1961 ¹⁰ แต่ในขอบเขตของการศึกษาระดับปริญญาตรี ได้รวบรวม

⁸ Laurence H. Miller, "East European History", Bibliography: Current State and Future Trends. Edited by Robert B. Downs and Frances B. Jenkins (Urbana: University of Illinois Press, 1969), p.396.

⁹ Ernest Wolff, "Far Eastern History", Bibliography: Current State and Future Trends. Edited by Robert B. Downs and Frances B. Jenkins (Urbana: University of Illinois Press, 1969), p.409.

¹⁰ Cecil Hobbs, "History and Culture of Southern Asia", Bibliography: Current State and Future Trends. Edited by Robert B. Downs and Frances B. Jenkins (University of Illinois Press, 1969), p.422.

เฉพาะบรรณานุกรมเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทยที่ให้อำนาจในประวัติศาสตร์ตั้งแต่ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ยังเป็นปัญหาในกรศึกษาเรื่องราวประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยอยู่ และยังไม่ มีผู้ใคร่สำรวจและรวบรวมเอกสารในในช่วงเวลาดังกล่าวไว้ เพื่อให้เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น นอกจากนี้จะสำรวจ รวบรวมและเสนอแนะเอกสารเหล่านั้นแล้ว ยังได้ริเริ่มวิเคราะห์คุณค่าของเอกสารต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในด้านต่าง ๆ กันด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทยที่กล่าวถึงเหตุการณ์ของชนชาติไทย ตั้งแต่ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นเรื่องของอาณาจักรลานนา สุโขทัย และเหตุการณ์ในสมัยแรกของอาณาจักรอยุธยา
2. เพื่อประเมินคุณค่าเอกสารดังกล่าวโดยศึกษาว่า เอกสารทางประวัติศาสตร์ไทยที่ใช้ศึกษากันในปัจจุบัน เรื่องใด หรือเนื้อความตอนใดของเอกสารนั้นมีคุณค่าเหมาะสมที่จะนำไปศึกษาวิจัย และใช้ได้สมบูรณ์หรือไม่
3. เพื่อเป็นกรณีศึกษาถึงเอกสารที่ให้อำนาจแก่การศึกษาประวัติศาสตร์ของอาณาจักรทั้งสามในด้านต่าง ๆ กันคือ ที่มาของอาณาจักรและลำดับการสืบราชสมบัติ การปกครอง สังคมและเศรษฐกิจ ศาสนาศิลปวิทยาและขนบธรรมเนียมประเพณี และความสัมพันธ์กับต่างอาณาจักร ซึ่งจะเป็นคู่มือสำหรับบรรณารักษ์และผู้ที่จะศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ หรือศึกษาในเชิงสืบประวัติทางาน รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา ฯลฯ ของชนชาติไทยให้สามารถค้นหาเอกสาร และได้ใช้ข้อมูลโดยสะดวกและรวดเร็ว

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้จะครอบคลุมเฉพาะเอกสารเรื่องสำคัญ ๆ ที่เป็นภาษาไทยและเป็นเอกสารที่มีการจัดพิมพ์

เผยแพร่แล้ว มีเอกสารประเภทจารึก และเอกสารที่เป็นบันทึกลายลักษณ์อักษรในรูปหนังสือ ไคแก พงศาวดาร คำนาน กฎหมายเก่า คำให้การ จกหมายเหตุ เป็นต้น การเลือกสรรเอกสารมาประเมินคุณค่า ไคเลือกเฉพาะเอกสารที่ใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไทยในระหว่างช่วงเวลาปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ถึง ต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นเรื่องราวของอาณาจักร 3 อาณาจักร คือ อาณาจักรลานนา อาณาจักรสุโขทัย และอาณาจักรอยุธยา ตั้งแต่การสถาปนากรุงศรีอยุธยาจนถึงสิ้นรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ส่วนการประเมินคุณค่าเอกสารดังกล่าวเป็นการศึกษาเพื่อจะบ่งชี้ว่าเอกสารประเภทใดมีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยอย่างไร และมีเอกสารเรื่องใดบ้างที่ให้ประโยชน์แก่การศึกษาประวัติศาสตร์ ของอาณาจักรทั้งสามในเรื่อง ที่มาของอาณาจักรและลำดับการสืบราชสมบัติ การปกครอง สังคม และเศรษฐกิจ ศาสนา ศิลปวิทยา และขนบธรรมเนียมประเพณี และความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

จากหลักฐานเอกสารเท่าที่พบในปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ของชาติไทยเริ่มชัดเจนขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 บริเวณที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันเป็นที่ตั้งของอาณาจักรต่าง ๆ ซึ่งแต่ละอาณาจักรต่างก็มีอิสระในการปกครองตนเอง บางสมัยอาณาจักรเหล่านี้ก็มีความสัมพันธ์กันในทางเครือญาติ เป็นมิตรต่อกันและมีความสามัคคีกัน บางขณะก็รบพุ่งกัน อาณาจักรที่สำคัญที่ตั้งอยู่ทางภาคเหนือและภาคกลาง คือ อาณาจักรลานนา สุโขทัย และอยุธยา ส่วนทางภาคใต้มีนครศรีธรรมราช ทางภาคอีสานนั้นก็น่าจะมีอาณาจักรใดอาณาจักรหนึ่งเช่นกัน แต่ที่ปรากฏหลักฐานเด่นชัดว่าเป็นดินแดนของชนชาติไทยก็คือ สามอาณาจักรแรก เรื่องราวของอาณาจักรทั้งสามนี้มักกล่าวอ้างถึงอยู่ในเอกสารต่าง ๆ ซึ่งมีจำนวนมากเล่ม และกล่าวถึงเรื่องราวของสามอาณาจักรมากเพียงพอที่จะเป็นที่เชื่อถือได้ว่าเป็นเรื่องราวของชนชาติไทยจริง

ในการศึกษาเพื่อประเมินคุณค่าเอกสารที่กล่าวถึงเรื่องราวของอาณาจักรทั้งสามนี้จะใช้ เหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นกับแต่ละอาณาจักร เป็นเครื่องกำหนดขอบเขตของการศึกษา ดังนี้

1. อาณาจักรสุโขทัย ศึกษาเอกสารที่กล่าวถึงเรื่องราวของราชวงศ์พระร่วง คือ ตั้งแต่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์เป็นกษัตริย์ในสุโขทัย ประมาณ พ.ศ. 1780 เป็นต้นมา

2. อาณาจักรอยุธยา ศึกษาเฉพาะอยุธยาตอนต้น คือตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) สถาปนากรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 1893 จนถึงสิ้นรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ใน พ.ศ. 2031 ในที่นี้จะกำหนดขอบเขตของสมัยอยุธยาตอนต้นเพียงสิ้นรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เนื่องจากในรัชสมัยของพระองค์กรุงศรีอยุธยาได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปจากรัชสมัยก่อน ๆ มีการปฏิรูประบบราชการ การปกครอง สังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เข้าสู่ระบบใหม่ซึ่งมีผลให้อาณาจักรอยุธยาก้าวไปสู่ความเป็นอาณาจักรใหญ่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด ระบบการปกครองที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงวางรากฐานไว้ได้ใช้เป็นแนวทางต่อมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ก่อการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ประวัติศาสตร์ของอาณาจักรสุโขทัย และอาณาจักรอยุธยา มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) แห่งกรุงศรีอยุธยา พระองค์ทรงพยายามที่จะรวมอาณาจักรสุโขทัยเข้าไว้กับอาณาจักรอยุธยา โดยทรงยกทัพหลวงไปตีเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรสุโขทัยหลายครั้ง จนในที่สุด ใน พ.ศ. 1921 เมื่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 เสด็จไปเอาเมืองชากังราว หรือกำแพงเพชร พระมหาธรรมราชาได้ออกมาถวายบังคม แต่ใน พ.ศ. 1931 สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ก็ต้องยกทัพขึ้นไปตีเมืองกำแพงเพชรอีก แต่ทรงพระประชวรกลางทาง พระองค์จึงเสด็จกลับและเสด็จสวรรคตในปีนั้น¹¹ หลังจากนั้น

¹¹ "พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์." คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ (พระนคร : คลังวิทยา , 2515), หน้า 445.

หนังสือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาทุกฉบับกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสุโขทัย และอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง คือ เหตุการณ์เมื่อสมเด็จพระอินทราชา (เจ้านครอินทร์) เสด็จไปประทับเหตุการณ์วุ่นวายในอาณาจักรสุโขทัยในปี พ.ศ. 1962 โดยได้เสด็จไปถึงนครสวรรค์ ในคราวนั้นเจ้านายฝ่ายสุโขทัย คือ พระยาราม และพระยาบาล ออกมาถวายบังคม¹² ซึ่งมีผลให้เหตุการณ์วุ่นวายนั้นสงบไป จากหลักฐานนี้ทำให้ทราบได้ว่าอาณาจักรอยุธยามีอิทธิพลครอบงำอาณาจักรสุโขทัยมากก่อนระยะเวลานี้แล้ว แต่จะมีอำนาจเหนือสุโขทัยตั้งแต่เมื่อใดและเป็นในลักษณะใดนั้น ในปัจจุบันยังไม่มีผู้ใดสามารถอธิบายสภาพการณ์นั้นอย่างชัดเจนได้ ด้วยเหตุที่ปัญหานี้ยังไม่เป็นที่ยุติในการศึกษาเรื่องนี้ จึงได้กำหนดขอบเขตการศึกษาประวัติศาสตร์ของอาณาจักรสุโขทัยไว้ถึง พ.ศ. 1981 อันเป็นที่เชื่อกันว่าเป็นปีสิ้นพระชนม์ของพระมหาธรรมราชาบรมपालแห่งสุโขทัย และเป็นเวลาที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเมื่อยังทรงดำรงพระยศ พระราเมศวร ได้เสด็จไปครองเมืองพิษณุโลก ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เห็นโลอย่างชัดเจนที่ทำให้ทราบได้ว่าอาณาจักรสุโขทัยถูกผนวกเข้ากับอาณาจักรอยุธยาอย่างถาวร

กล่าวโดยสรุป การศึกษาเอกสารที่ให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรสุโขทัย และอยุธยาในที่นี้ จึงมีขอบเขตสิ้นสุดในระยะเวลาใกล้เคียงกันคือ เวลาสิ้นรัชสมัยพระมหาธรรมราชาบรมपाल แห่งสุโขทัย และสิ้นแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา

3. อาณาจักรลานนา จะศึกษาเรื่องราวของกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ตั้งแต่พระเจ้ามังรายสถาปนาเมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ. 1839 จนสิ้นสุดราชวงศ์มังราย คือเมื่อเมืองเชียงใหม่เสียแก่พม่าในสมัยพระเมกุฎีใน พ.ศ. 2101 การที่ประเมินคุณค่าเฉพาะเอกสารที่กล่าวถึงเรื่องราวของราชวงศ์มังรายโดยตลอด เนื่องจากเรื่องราว

¹² เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

ของอาณาจักรล้านนาที่ปกครองโดยกษัตริย์ราชวงศ์นี้มีปรากฏในเอกสารติดต่อกันโดยมีไต่ขาคตอนแต่อย่างใด

อนึ่ง การกำหนดขอบเขตเกี่ยวกับช่วงเวลาในการศึกษาเพื่อประเมินคุณค่าเอกสารทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรทั้งสาม ตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้น มิใช่เป็นการกำหนดขอบเขตอย่างเด็ดขาด หากแต่เป็นการกำหนดขอบเขตตามเหตุการณ์ของแต่ละอาณาจักรที่ปรากฏเด่นชัด เช่น เมื่อศึกษาเรื่องราวของอาณาจักรล้านนา ได้กำหนดไว้ว่า เริ่มศึกษาเอกสารที่กล่าวถึงพระเจ้ามังราย สร้างเมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ. 1839 ทั้งนี้ เพราะในเอกสารปรากฏความชัดเจนว่าได้มีแคว้นแคว้นของชนชาติไทยในอาณาจักรล้านนาขึ้นแล้ว แต่เหตุการณ์ก่อนหน้านั้นที่ปรากฏในเอกสารเป็นต้นว่า พระเจ้ามังรายเกิดที่ไหน ปรายแคว้นใดมาก่อนบ้าง ฯลฯ ก็จะได้นำมาศึกษาด้วยเช่นกัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนี้

1. ผลการศึกษาเรื่องนี้ในส่วนที่เป็นการสำรวจและรวบรวมเอกสารทางประวัติศาสตร์ จะเป็นแนวทางให้ใคร่ทราบบว่า เอกสารสำคัญ ๆ ที่นักประวัติศาสตร์ใช้ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวในประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยในช่วงเวลาระหว่างพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงพุทธศตวรรษที่ 21 นั้น มีเอกสารใดบ้าง และเก็บรักษาอยู่ที่ใด เนื่องจากเอกสารดังกล่าวเป็นเอกสารเก่าสมัยวันแต่จะหายากขึ้นทุกที

2. ผลการประเมินค่าเอกสาร จะช่วยเสนอแนะให้ผู้ที่ศึกษาประวัติศาสตร์ไทยได้มีโอกาสใช้แต่เอกสารที่มีคุณค่าจริง ๆ และได้ใช้ข้อมูลที่ได้รับการพิจารณาแล้วว่าเหมาะสมแก่การนำไปศึกษาวิจัย ทั้งนี้ เนื่องจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทยเท่าที่มีอยู่ส่วนมากยังมีลักษณะที่ไม่สามารถนำไปวิเคราะห์ได้ในทันที

3. ในฐานะที่ห้องสมุดเป็นแหล่งสะสมความรู้ ผลการศึกษาเรื่องนี้จะเป็นแรงกระตุ้นให้บรรณารักษ์ได้จัดหาเอกสารที่ได้รับการพิจารณาว่ามีคุณค่าเข้าไว้ในห้องสมุดของตน หรือจะช่วยเน้นให้บรรณารักษ์ตระหนักถึงคุณค่าของเอกสารนั้น ๆ ในกรณีห้องสมุดมีเอกสารนั้นอยู่แล้ว

4. วิทยาลัยพณิชยการจะเป็นคู่มือสำหรับบรรณารักษ์ในการให้บริการทางบรรณานุกรม และบริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าวิจัย แก่ผู้ที่ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของชาติไทยในอดีต ให้สามารถให้บริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยโดยวิธีวิจัยจากเอกสาร (Documentary research) ได้ดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้

1. ได้สำรวจและรวบรวมรายชื่อเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่อยู่ในขอบข่ายของการศึกษาจากบัตรรายการหนังสือของห้องสมุดในกรุงเทพมหานครที่คาดว่าจะแหล่งสะสมเอกสารดังกล่าว ทั้งนี้โดยตั้งเกณฑ์ไว้ว่า ห้องสมุดนั้น ๆ เป็นห้องสมุดที่สะสมเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทย หรือห้องสมุดนั้นเป็นห้องสมุดของสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา และสถาบันนั้นมีการเรียน การสอนการวิจัยในสาขาประวัติศาสตร์ และแขนงวิชาสังคมศาสตร์ ซึ่งปรากฏว่ามีห้องสมุด 10 แห่ง ได้แก่

- 1.1 หอสมุดแห่งชาติ
- 1.2 หอสมุดดำรงราชานุภาพ
- 1.3 หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 1.4 ห้องสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 1.5 ห้องสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร
- 1.6 ห้องสมุดวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร
- 1.7 ห้องสมุดคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
- 1.8 หอสมุดสยามสมาคม
- 1.9 สำนักบรรณสารการพัฒนา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- 1.10 กองวรรณคดี และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

2. ศึกษาวิธีประเมินคุณค่าเอกสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเอกสารที่ใช้ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวในประวัติศาสตร์ตามหลักการวิจัยจากเอกสาร และได้ใช้วิธีการทาง

ประวัติศาสตร์ (Historical method) เป็นแนวทางในการประเมินค่าเอกสาร
ที่ได้เลือกสรรและจัดทำสาระสังเขป หรือเรื่องย่อแล้ว

3. จากการสัมภาษณ์นักประวัติศาสตร์ไทย และผู้ศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์
ไทย เพื่อให้ได้ข้อมูลและข้อคิดเกี่ยวกับเอกสาร และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่นำมา
ศึกษา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย